

Daglas,
Desika, Li, Lukas, Nensy,
Lennox, Noah, Sarah, Tomas, Bezuh,
OD MILE DO DRAGE
Grđan, Grđica, Hrap, Klempe,
Koljibaba, Nedostoj, Poruga,
Ukraden, Zlojutro,

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Tko baca petarde u Baranjskome Petrovu Selu?

U javnosti se već godinama govori o potrebi za rječnikom etnika (imena stanovnika naseljenih mjesta i područja) i ktetika (odnosnih pridjeva koja se izvode od etnika te imena naroda i stanovnika država, tj. etnonima) ponajprije stoga što su ljudi prilično osjetljivi na to kako ih se naziva poglavito ako tko upotrebljava likove koje sami mještani ne upotrebljavaju. U normativnim se priručnicima nastojalo pomiriti dva oprečna gledišta: 1. da se imena pišu kako ih mjesno stanovništvo izgovara i 2. da se pišu onako kako su zabilježena u normativnim priručnicima bez obzira na mjesne govore. Stjepan Babić piše o načelnome dogovoru hrvatskih jezikoslovaca „da u književni jezik ne mogu ući likovi koji narušavaju njegovu strukturu, njegove sustave, ali sloge nestaje kad treba odrediti koje ih konkretne osobine narušavaju”. Babić pritom misli na imena mjesta, ali dakako da se to odnosi i na etnike i ktetike. Slavko Pavešić u *Jezičnome savjetniku* na sličnome je tragu: „Imena naselja i njihovih stanovnika i pridjevi izvedeni od tih imena u književnome se jeziku upotrebljavaju u onom obliku u kojem ih upotrebljavaju sami oni o čijim se imenima radi.” Domeće ipak kako donosi i likove čija tvorba nije u skladu s normom. U *Hrvatskome jezičnom savjetniku* navode se pak dvije vrste tvorbe etnika: terenska i općeknjiževna. U stručnim radovima daje se prednost terenskomu liku (primjerice *Pelješka*, *Šibenka*, *Zagrepčanec* ili *Dubrovkinja*), a u općoj uporabi običniji je općeknjiževni lik (primjerice *Pelješčanka*, *Šibenčanka*, *Zagrepčanin* ili *Dubrovčanka*).

O tome što je općeknjiževni lik može se raspravljati. Za vukovce je općeknjiževni lik bio danas već zaboravljeni *Splječanin* te lik *Neretljanin*, koji je u uporabu uveo Đuro Daničić gotovo posve istisnuvši najpotvrđeniji hrvatski lik *Neretvanin*. Može se raspravljati i o tome koji likovi narušavaju „strukturu književnoga jezika”. Sudeći po brojnim člancima o toj temi takvih je likova mnogo, a narušavanje se spomenute „strukture” ogleda na svim jezičnim razinama.

Spomenimo za početak da se nestandardnojezičnim etnicima i kteticima smatraju oni koji su tvoreni inojezičnim nastavcima, poglavito romanskim (primjerice *Istrijan* < *Istra*, *Janjinarin* < *Janjina*, *Murterin* < *Murter*, *Puležan* < *Pula* ili *Spliskarin* > *Splitska*). Nestandardnojezičnim etnicima smatraju se i likovi *Agramer* ili *Zaratin* tvoreni prema njemačkome imenu Zagreba odnosno talijanskome Zadra. Većina pak stanovnika gradića Jastrebarskoga svoj rodni grad naziva Jaskom te otuda i mjesni etnici *Jaskanac* i *Jaskanka*. Uporaba je tih etnika također obilježena jer se tvore od „nadimka” toga grada, tj. od neslužbenoga imena. Stoga su potrebni i proničniji etnici *Jastrebarac* i *Jastrebarka*. Nadalje, nestandardnojezičnim se etnicima i kteticima

smatraju i likovi u kojima se ogleda dijalektna pripadnost pojedinoga kraja na fonološkoj (npr. *Blajka* < *Blato*, *Stivonka* < *Sutivan*, *Zamašjanka* < *Zamaslina*) ili tvorbenoj razini (npr. *Gospićan* < *Gospić*, *Mihaljevčan* < *Donji Miholjac*, *Svetomarščan* < *Sveta Marija*). Katkad se iz tradicijskih razloga u standardnojezičnoj uporabi dopuštaju i neki mjesni etnici tvoreni sufiksima koji u hrvatskome standardnom jeziku nisu plodni u tvorbi etnika. Tako se, primjerice, često navodi mjesni lik *Dubrovkinja* iako je danas sufiks *-kinja* plodan u tvorbi etnonima (npr. *Azerkinja*, *Uzbekinja*), a u tvorbi se etnika smatra zastarjelim ili dijalektnim (npr. *Hvarkinja*, *Viškinja*). S druge se strane etnici tvoreni sufiksom *-ka* iako su potvrđeniji (i to ne samo na čakavskome području, npr. *Bračka*, *Komiška*, *Viška*, nego i na štokavskome području od Bukovice do južne Dalmacije i istočne Hercegovine, npr. *Kalađurka* < *Kalađurđevići* ili *Stonka* < *Ston*) ni u jednome normativnom priručniku ne navode kao standardnojezični. Postoje i mjesni likovi etnika i ktetika u kojima postoji izrazna povezanost s ojkonomom od kojega su tvoreni, ali su fonološki neprihvatljivi (tako se stanovnica sela Trnčina u Popovu naziva *Trmačkom*) ili su tvoreni nastavcima kojima se u hrvatskome standardnom jeziku ne tvore etnici i ktetici (tako se stanovnica sela Turkovići naziva *Turkušom*, a sela Golubinac *Golubicom*). Povezanost muškoga etnika *Sočanin* i ženskoga *Salačka* s ojkonomom *Osojnik* (selo kod Dubrovnika) pravi je izazov i za etimologe. Katkad se u etniku kriju i starija imena naselja. Tako se stanovnici sela Stjepan-Krst kod Stoca nazivaju *Potkremničarima*/*Potkrevničarima* i *Potkremničarkama*/*Potkrevničarkama* prema starijemu imenu sela Potkremnice/*Potkrevnice*. Mnoga naselja u južnim hrvatskim krajevima nemaju etnike, nego se njihovi stanovnici nazivaju po središtima katoličkih župa (npr. stanovnici se *Mliništa* i *Kose* u Zažablju nazivaju *Vidonjcima* po selu Vidonje, koje je danas napušteno, a po kojemu se prozvala župa). O tome kako stanovnici pojedinih naselja nazivaju svoje susjede, mogla bi se napisati lijepa knjiga. Navodim tek primjer stanovnika paškoga gradića Novalje koje stanovnici susjednih mjesta nazivaju *Nevaljcima* jer je Novalja za njih *Nevalja*.

Isti etnik često označuje stanovnike različitih naselja. Tako je *Novljanin* stanovnik Novigrada kod Zadra, stanovnik Novske, Novoga Vinodolskog i Bokelj iz Herceg-Novoga, a *Otočanin* stanovnik više naselja koja se nazivaju *Otok* (od kojih su najpoznatiji Otok kod Vinkovaca i Otok kod Sinja) i najvećega grada u Gackoj dolini *Otočca*. *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje omogućio je razlikovanje etnika *Gračanin* (< *Gračac* i *Graz*) i *Gradčanin* (< *Gradac*). Kadšto nema nikakve izrazne povezanosti između ojkonima te etnika i ktetika. Tako se stanovnici Staroga Grada na otoku Hvaru nazivaju i *Paižanima* (romanizmom *paiz* prvotno se označivalo selo, no romanski se naziv u Hrvata prometnuo u dijalektni naziv za grad). Stanovnici se pak više naselja na jugozapadnome dijelu otoka Hvara (između ostalih i Svete Nedjelje) skupno nazivaju *Plažanima*. Da takvi likovi nisu svojstveni samo hrvatskomu jugu, svjedoči i mjesni etnik *Zasenčar*, kako se naziva stanovnik međimurskoga sela Zasadbreg.

naselje/područje	mjesni etnik	standardnojezični etnik
Blato	Blajka	Blaćanka
Golubinac	Golubica	Golubinčanka
Gospić	Gospićan	Gospićanin
Istranin	Istrijan	Istranin
Jagodnjak	Jagodnjačanka/Kačvolkuša	Jagodnjačanka
Vis	Viška	Višanka

Mjesni lik najviše pomaže u tvorbi etnika i ktetika tvorenih od višerječnih toponima. Tako su stanovnici Svetoga Filipa i Jakova *Filipjanci*, stanovnici Svetoga Petra u Šumi *Supetarci*, stanovnici Svetoga Juraja na Bregu *Jurovčani*, a stanovnici Staroga Petrova Polja *Petropoljci*.

Posebno su pak zanimljivi etnici u Baranji jer ondje većina naselja ima hrvatsko, mađarsko i hrvatskomu jeziku prilagođeno mađarsko ime. Jagodnjak tako nastanjuju *Jagodnjačani* i *Jagodnjačanke*, ali i *Kačvolci* i *Kačvolkuše* jer se u puku Jagodnjak naziva i *Kačvala/Kačvola* prema mađarskome imenu *Kácsfalu*. Mjesni su etnici za Baranjsko Petrovo Selo samo *Petarac* i *Petarka* prema pučkome imenu toga naselja *Petarda* (< mađ. *Petárda*), a stanovnici se Kneževih Vinograda nazivaju *Suljošanima* i *Suljošankama* prema pučkome imenu *Suljoš* (mađ. *Hercegszöllös*).

I iz ovoga je malog uvida u mjesne etnike i ktetika razvidno zašto treba biti oprezan u davanju prednosti mjesnomu liku. Tako će se netko s juga vjerojatno čuditi otkud u Kneževim Vinogradima Suljošani te jamačno neće znati tko u Baranjskome Petrovu Selu baca petarde, a netko bi manje upućen stanovnike Dubrovnika, koji njegovi stanovnici i stanovnici širega okružja zovu Gradom, mogao nazvati Građanima. Temeljna je uloga svakoga jezika (a poglavito standardnoga) sporazumijevanje, stoga su i u tvorbi etnika i ktetika potrebni standardnojezični likovi kako bismo s pomoću njih prepoznavali i imena naselja. U Hrvatskoj, naime, danas ima gotovo 7000 službenih i vjerojatno desetak puta više neslužbenih naselja, svako je od njih s jezičnoga gledišta jednako važno te je nemoguće očekivati da govornici hrvatskoga jezika poznaju sve mjesne likove koji često zahtijevaju poznavanje mjesne i jezične povijesti te široko dijalektološko znanje. Upravo ih stoga treba zapisati i čuvati, no već je na temelju primjera navedenih u ovome radu razvidno kako bi ustrajanje na tome da se svaki mjesni lik uvede u standardnojezičnu uporabu stvorilo mnoge poteškoće već pri njihovom zapisu jer čak i pojedini štokavski govori imaju glasove koje hrvatski standardni jezik nema (npr. *Šekose* < *Sjekose*), a o kajkavskim i čakavskim govorima ne treba ni raspravljati. S druge strane, mjesni su etnici veoma korisni u određivanju standardnojezičnoga lika za višerječna imena naselja (npr. *Supetarac* za Sveti Petar u Šumi) pa čak i za određivanje etimologije i usklađivanje nekih imena s pravopisnim pravilima (npr. *Hrvatačanin* za *Hrvace* < *Hrvatce*).